خاڵی گرنگ لە پشت بانگەشەکەی "دەوڵەت باهچەلی"یەوە چی بوو!.. ئیدریس مستەفا

ئازاترین و ژیرترین کەسەکانی دنیا ئەوانەن مل بە ئاشتی دادەنەوێنن نەک ئەوانەی سەرەکوتە بە شەڕ دەکەن.
هێشتا باس و خواگەرمە لەسەر گفتوگۆی تورکیا لەگەڵ کورد یاخود پ ک ک لە تورکیا بۆیە ئەم باسە شایەنی ئەوەیە هەردەم قسەی لەسەر بکرێ بەڵام دوور لە سۆزی نەتەوەیی و هەڵچوونی سیاسی.
وا مانگێک بە سەر بانگەشەکەی دەوڵەت باهچەلیدا ڕۆیشت و کوردی باکور/پ ک ک نەک هەر وەڵامێکی پیویستی نەبوو بۆی بگرێ بە هێرشێکی چەکداریانەی خۆکوژی بۆ سەر بنکەیەکی درۆن دروست کردن لە ئەنقەرە وەڵام درایەوە کە ئەمە بۆ خۆی گورزێکی گەورە بوو لە پرۆسەیەی ئاشتی ئەمجارە کە تایبەتمەندی خۆی هەبوو. بانگەشەی ئاشتی ئەمجارەی تورکیا لەوەدا بوو دەستپێشخەرییەکە لە لایەن توندڕەوترین و قەومی ترین پارتی سیاسی تورکیاوە کراوە کە بە تەسقاڵێک باوەڕی بە کورد و مەسەلەی کورد نەبووە. بگرە لە ناوەڕاست و کۆتایی نەوەدەکانەوە کە بە گوڕوتینێکی بەهێزەوە هاتنەوە گۆڕەپانی سیاسی تورکیا و سەرکەوتنیان بە دەستهێنا لە هەڵبژاردنەکاندا، یەکێک لە دروشمەکانیان دژ بە کورد ئەوە بوو بێ ئەوەی ناوی کورد بهێنن دەیانگوت: گەر ئەم وڵاتەت خۆش دەوێ ئەوا بمێنەوە وەک ئەوەی هەیە ئەگەرنا بەجێی بهێڵە..
گەر لە دانوستانەکانی پێشوتری نێوان حکومەتی تورکیا و پ ک ک دا ڕێکەوتنی سیاسی بکرایە و خاڵەکانیشی لە ڕاگەیاندنێکی ڕەسمیدا بەیان بکرایە ئەوا هەر لە چوارچێوەیەکی سیاسی دەمایەوە و ئەو بوارەی تری نەدەبێ کە یەکێک لە خاڵەکان بوو بە سەنگی مەحەکی ڕێکەوتنەکە. چۆن؟
مەسەلەی کورد لە تورکیا هەر تەنها بە ڕێکەوتنی سیاسی سەر کاغەز چارەسەر نابێ یاخود بەڵام هەر بە کێشەکی سیاسی نابێ بەڵکە بە کێشەکی کۆمەڵایەتیش دەبێ، دەبێ ئەو تەلیسمە مێژووییە عەقڵیەتە کۆمەڵایەتیەش بەزێنن کە بە درێژایی سەد ساڵە دەوڵەتی تورکیا کاری لەسەر دەکات و نەوە دوای نەوە لەسەر ئەوە پەروەردە بوون کە تورکیا تەنها هی تورکە و کورد لە تورکیادا بوونی نییە؛ ئەمە جگە لەوەی زیاتر لە چل ساڵە پ ک ک بە هێزێکی تیرۆرستی دەناسرێ و لە

گۆڕەپانی ئەوروپی و ئەمریکیدا بە تیرۆرست ناسراوە.
لەگەڵ هەر رێکەوتنێکی سیاسیدا رووماڵکردنێکی کۆمەڵایەتیش پیویستە؛ عەقڵێک لە ناو کۆمەڵگەی تورکیدا سەدەیەکە چەسپیوە هەروا بەئاسانی هەزمی رووداوێکی سیاسی واناگرێ کە هێزێک چوار دەیەیە شەڕ و کوشتاری هەبووە لەگەڵ دەوڵەتەکەیاندا بگرنە ئامیزی خۆیان.
ئەوەی دەیتوانی ئەم روماڵە بکات “مەهەپە” حزبەکەی دەوڵەت باهچەلی بوو. مەهەپە تەنها حزبێکی گەورەی تورکیایە کە بیروباوەڕێکی توندڕەوانەی بەرامبەر بە کورد و کەمینەکانی تریش هەیە بەڵام ئیستا بۆ یەکەمین جاریشە حزبێکی دەسەڵاتداری ئاوها بە ئاشکرا و لە گرنگترین مینبەری وڵاتەکەوە داوای ئاشتەوایی بکات جا رێگەی داواکارییەکەی چییە و چۆنە ئەوە بابەتێکی ترە. دوای ئەوەش بە ئاشکرا دان بەوەدا بنێ کە کورد هەیە لە تورکیادا و کورد برای تورکن و تورکیش برای کوردن و داوای لە کۆمەڵگەی تورکی کرد ئەم هزرە قبوڵ بکەن.
چونکە ئەوەی پرۆسە سیاسییەکان لە ئاستێ کۆمەڵایەتییە سیاسییەکان فەشەل پێدەهێنێ یاخود گرفت و بەربەستی بۆ دروست دەکات جوڵانەوە سیاسییە توندڕەوەکانن کە ناڕازین بەوەی شکۆی نەتەوەیی یاخود ئاینیان سەردانەوێنی بە هیزێک کە پشیتر هەموان بە دوژمنی سەرسەختیان زانیوە و بوونی کورد و پ ک ک لە تورکیادا باشترین بەڵگەی ئەم دیدەمانە. بانگەشەکەی دەوڵەت باهچەلی ئەم ئەرکە قورسەی لەسەر رێکەوتنی سیاسی لادەبرد و رووماڵێکی کۆمەڵایەتی باشیشی دەکرد بەڵام دیارە هزری کوردی سیاسی لە باکور فەهمی ئەمەیان نەکرد یاخود نەیانویست ئەم مەسەلەیە بەسەمەر بگات؛ چونکە ئەوەی پرۆسەکان بە سەمەر دەگەیەنێ هەر بە تەنها رێکەوتنە سیاسییەکان نین بەڵکو رێکەوتنە کۆمەڵایەتییەکانیشن.
گلەیی و رەخنەکانی کوردانی باکور/پ ک ک و هەندێ لە قەڵەم بەدەستی کوردمانجی زمان ئەوەبوو کە تورکیا راست ناکات و ئەمەش فێڵێکی ترە یاخود بە یەکسەر زیندانییەکان بەرنادات یاخود پاریزگارە کوردەکان لە پلەکانیان لادەدات. تا پرۆسەی سیاسی گفتوگۆ دەست پێنەکات و تەنانەت لە کاتی دەسپێکردنیشدا جارێ هەر شەڕە و بگرە خودی دانوستان نیوەشەڕە بەڵام بە دیوێکی تردا؛ بەلام، کاتێک تۆ دەستپێشخەری رەتدەکەیتەوە واتا هیچ پرۆسەیەک ناچێتە پێشەوە و ئەو بابەتانەش لە پرۆسەیەکدا دەچنە پێشەوە. دیدێکی تر هەبوو گوایە تورکیا لە داهاتوی جیوپۆلەتیکی ناوچەکە دەترسێ بەهۆی ئەو رووداوانەی لە لوبنان و سوریا هەن؛ لەگەڵ بارودۆخی خراپی ئابوری وڵات کە تورکیای خستەتە تەنگەژە و لەلاوازییەوە و لەبەر ئەم هۆیانەیە کە تورکیا داوای دانوستان دەکات.

ئەوە دروست وایە بەڵام وەڵامی کورد نادروست بوو، بگرە ئەو دەسپێشخەرییەی تورکیا بۆ گفتوگۆ و دانوستان لەگەڵ کورددا لە ئەنجامی ئەو بارودۆخە نوێیەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە و ئەمە ڕێک بەرجەستەی ئەو دیدە زانستییە سیاسییە دەکات کە هاوسەنگی هێزەکان و ڕووداوەکان و هاوکێشەکان یا بە شەڕ یا بە گفتوگۆ دەگەنە ئەنجام.
هەموو هیزێکیش لە ئەنجامی ئەو ڕووداو و هاوکێشانەوە شەڕ دەکات یان گفتوگۆ. جا باشترین کاراکتەرەکان ئەوانەن کە دەرفەتەکان دەقۆزنەوە، بەڵام پ ک ک نەک هەر ئەو دەرفەتەی نە قۆزتەوە بگرە توێشیهەڵدا. لەگەڵ ئەمەشدا هێشتا نەچووە و بچێ، دانوستان بەو پێودانگانەی پێشتر هەبووە وەک بەشداری لایەنی ئەوروپی و تەنانەت ئاسیاییش زۆر گرنگە بچێتە پێشەوە .
بەرهەمی چل ساڵ لە شەڕی چەکداری پ ک ک لەگەڵ تورکیا هیچ بەرهەمێکی نەبوو جگە لە کوشتار و ماڵوێرانی زیاتر و بگرە قەتیس مانەوەی سەدان کچ و کوڕ لە شاخ و دیاریش نیە تا چەند چل ساڵی تر لەوێ دەبن. بۆیە دەستبردن بۆ ئاشتی یا بە دەنگەوەچوونی ئاشتی جا لەهەر ئاستێکدا بێت نەک هەر هزرێکی سیاسی ژیرانەیە بەڵکو ئازاترین کردارە چونکە مرۆڤی ژیر و ئازا ئەوانەن بە دوای ئاشتییەوەن نەک ئەوانەن بە دوای شەڕ و هێزی بازووەن. پ ک ک و سیاسەتەکەی لە شارەوە دروست بووە و پیویستە واز لە شاخ بهێنێ و بێتەوە ناو شار چونکە کورد و کێشەی کورد لە ناو شارەکاندان و ئەوەش سەنگی مەحەکی چارەسەرەکانە نەک شاخە دوورەکان.
٢٦ی ١١ی ٢٠٢٤

دیدارێک لەگەڵ نووسەر و شاعیر گوڵزار فەرەج.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

نووسەر و شاعیر گوڵزار فەرەج: زمان وەرگەری هۆش و دەروونە، بە پەخشکردنی دەروونی مڕۆڤەکان
نووسەر گوڵزار فەرەج: ڕەخنە گرتن و ڕەخنە قبوڵکردن دوو شاباڵی سەرکەوتنی نووسەرن بەرەو لوتکە

خاتوو گوڵزار حەمە فەرەج ناسراوە بە (گوڵزار فەرەج) یەکێک لە قەڵەمە دیاریەکانی نەو ئەدەبی کوردی تائێستا خاوەنی حەوت کتێبە لە بواری پەخشان و ڕۆمان و تێکستی ئەدەبی و زانستی جەستەیی .. بەبەردەوامی لە گۆڤار و رۆژنامەو سایتەکان بابەت دەنووسێت ئەندامی لقی سلێمانی یەکێتی نوسەرانی کوردە ئەندامی دەستەی نوسەرانی رۆژنامەی ژیانەوە یە ئەمەش بە باشمان زانی ئەم هەڤپەیڤینەی لەگەڵ دا ساز بکەین.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

- وەکو نەریتەکی سەرەتای پرسیارکردن بابزانین گوڵزارخان چۆن ئاوێتەی جیهانی ئەدەب و نووسین بوو؟
- بەری درەختی فەنتازیاو، هەندێك روداوی ڕاستەقینە ،وەك ڕۆشنایی تکانە نەو دیدەو هزرەوە، بەس بون بە ئەوەی ببن بە پردێك كە هەست و حەزی زاتیم بە نوسین لە دایك ببێت ، بەو مشتومڕانەی ناو خەیاڵی خۆمەوە بونە شاخێك هێندە بەندە كە خەریکە زمانی لوتکەی لە ڕومەتی ئاسمان هەڵدەسوە ،هەرنەبە لەبەر دیدەی خۆم وام لێدەنەوەی، كە بوونە گەورەترین سەرمایەی من، دەڕۆم مەڵق گەر ئیرادەی هەبو ،هەمو شتەکی پەیدەکرد، ڕۆژانێك بو، كەکتێبەکی نوسەری پێش خۆمم دەکەوتە پێش چاو، بەحەسرەتەوە بوم، كەبتوانم کتێبی خۆم لەکتێبخانەکەی خۆمم ببینم، هەر ئەو حەزە بو زادەی ئاواتەکانمی هێنایە دی، سوپاس بۆ خوا هەر ئەو ئارەزوەم بوو بە نوسین وهاوڕێیەتی کتێب وای لێکردم ڕێچکەی کتێب و نوسین بگرم.
- ئێوەخاوەن ئەزموونەکی باشی نووسینتان هەیە، بەڵام زیاترگرنگی بەپەخشانە شیعرداوە هۆکارەکەی بۆ چی دەگەڕێتەوە؟
- زمان وەرگێری هەش و دەروونی ، بە پەخشکردنی دەروونی مەبەستەکان هەڵبەت ئەبێ دەبێ بەینك هەبێت بێ وەدەرخستنی ئەوەی لەناخیەتی، منیش هەست دەکەم جوانترین نوسین و دەبێ بەین ئەگەر بکرێ بە پەخشان بنوسرێ بە ئەوەی بەتەواوەتی و کاڵا پێ بەبابەتە بە ،ئەبێ ئەو وەنەشیعریان وەدەربخرێ كە لە ناخدایە و بەشەوەیەکی ئەدەبی و فەرهەنگی و وشەسازی بە بکرێ هەر لە پەخشاندا زیاتر پەیامەکە ئەگات بەخوێنەر و هەڵبەت ئەمە بەبۆچونی من وایە، و مامۆستای گەورەمان برایم ئەحمەد ئەوە دووپات ئەکاتەوە، کاتێك لە ڕۆژنامەی گەلاوێژی ئەو سەردەمە جوانترین پەخشان ئەنوسێ بەناوی بەڕەو ڕووناکی .

- لەسەر پەیامی شیعر بەچوونی شاعیران جیاوازە هەندێکان دەڵێت شاعیر بەخۆی دەنووسێت هەندێکیتر دەڵێن شیعر بەرپرسیارێتییە پەیامێکی گشتییە بۆ کۆمەڵگایە، ئەی تێڕوانینی ئێوە چۆنە؟
- خودی شیعر سازی واتێدەگەم ئەوەندەی پەیوەسەی دەزینەوە بێت، نیو ئەوەندە نوسین و داهێنان بێت شاعیر دەبێت
شوێن هەڵگر بێت و جێپێی شیعر هەڵبگرێت تا دەستگیری بکات، هەرچواردەوری شاعیر شیعرە بەڵام چاوی تایبەتی دەوێ بیبینێت و بیدۆزێتەوە و هەڵیگرێتەوە و بیانخاتە روو.
- بەشێك لە ڕەخنەگرانی شیعر دەڵێن ئەگەر فەلسەفە تێکەڵ بە شیعر بوو ڕۆحییەتی شیعر دەمرێت لەو بارەیەوە ئێوە چی دەڵێن؟
- نوسینەوەو ئیشکردن لە فەلسەفەدا حەزێکی بەرزە فەی دیکەیە لە نوسیندا ئەو کات م□□ق بە ودەکاری و قوڵایی ڕۆح و ناخدا ڕۆدەچێتە خواروو هەموو جوانییە پەنهایەکان بەیان دەبن هەڵبەتە فەلسفە لە نێو شیعر.
- ئێوە لە چ دەروازەیەکەوە لە دەرگای شیعر دەدەن (دەرگای خۆشەویستی، دەرگای منداڵی، دەرگای یادەوەری ، دەرگای دایك...)؟
- نوسین دەرون دەسمە ئاسەی
شیعرو نوسینم هەردەم بەرزە
چونکە زادەی ئەو پەیوەندییەکە بە ژیانەوە دەمبەستێتەوە لە هەمان کاتیشدا بەخشش و ئیلهامێکی خوداییە، کە خودا پێیداوم شیعریش چەترین دەربەینی زمانە هەمیشە رازو نیازو خەونەکانی خەم لەڕێی شیعرووشەسازییەوە دەربڕیوە
کرێك و کاکڵی نیەتی شاعیر بەخشینی ساتێك ئارامی و ئومێدو هیوایە ئەبێت بە تاك، لەوێشەوە بەرەو کۆمەڵگە .
- شاعیری گەورەی فەرنسی (مالارمییە) دەڵێت: شیعر نهێنییە دەبێ خوێنەر بەدوایی کلیلەکەی بگەرێت ، ئێوە چی دەڵێن؟
- بێگومان وایە هەر نوسینێك شێوازی بیرکردنەوەی م□□ق نەگۆڕێ و کاری تێنەکات ئەو نەنوسینە نە شیعریشە
هەر لەبەر ئەو هەیە کەدەڵێ خوێنەر بەدوای کلیلەکەیدا دەگەڕێ دەبێ هزرو ئاوەزی بەجۆرێك لە جۆرەکان بگەڕێ لەهەست و بیرکردنەوەیدا.
- ڕەخنە لە نەوە هەموو کاییەکانی ژیان گرنگە ،وەکو نووسەرێك چۆنە دەڕواننە ڕەخنەگرانی شیعر لە کوردستان؟
- پێم وایە ڕەخنە گرتن و ڕەخنە قبوڵکردندوو شابالەی سەرکەوتنی نوسەرن بەرەو لوتکە ،و وادەکات کە نوسەر هەمیشە بەدوای

فەرھەنگ و وشەسازی و خەیاڵ فراوانیدا وێڵ بێت و لەو چەق سازیەی دەربازی بکات بەمەرجێ رەخنەنی دروستکەر بێت نەك رەخنەی روخێنەر.

- ئاستی خانمانی شاعیر لە کوردستان چۆن دەبینی؟

-پێم وایە و بەڕوونیش دیارە کە ژنان ھەنگاوێکی بەرچاوو باشییان ناوە لەم ڕۆژگارەدا نەك لە نوسین و ئەدەبدا ، بەڵکو لە ھەموو بوارەکانداو بەتایبەتیش لە فەرھەنگ نوسینداو جێ پەنجەیان دیارە و بەباشی چوونەتە نێو ھەموو بوارەکانەوە.

چەقبەستنێک لە کوردستان!.. عوسمانی حاجی مارف

کێشە سیاسییەکانی هەرێم لە دوای هەڵبژاردنەکان

لەگەڵ کۆتاییهاتنی هەڵبژاردنەکان، پێشبینی دەکرێت کۆمەڵێک کێشەی سیاسی سەرهەڵبدەن کە ڕەنگە کاریگەریان هەبێت لەسەر پێکهێنان و هەڵبژاردنی حکومەتی نوێ و دۆخی ژیانی خەڵکی کوردستان، بەتایبەتی ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی ٢٠/١٠/٢٠٢٤ جارێکی تر جەختی لەسەر هەژموونی بارزانی و تاڵەبانی کردەوە، ئەو هەژمونییەی کە پێشتر بەهێزی چەکداری و لەچوارچێوەی کایەی نفوزی خۆیاندا بەدەستیان هێناوە و سی ساڵ زیاترە قۆرخی دەسەڵاتیان کردووە.

گومانی تیانییە کە بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدراڵی عێراق، بە ڕێگریکردن لە زۆرینەی رەهای بارزانی ئەنجامدراوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دیمان بارزانی نزیکەی دوو ئەوەندەی دەنگی تاڵەبانی هەیە.

ئەم دیمەنە سیاسییە نوێیەی لە ئاکامی دۆخی هەڵبژاردنەکاندا پێشهاتووە، دەتوانێت وەک ئاکامێک بەدوای واقعییەتی کێشەکانی ئەو هەڵبژاردنەندا ببێتە هۆی درێژەدان لە پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتدا، چونکە بەو پێیەی کە یەکێتی بە ئەگەرێکی زۆرەوە هەمان تەرخانکردنی پۆستە حکومییەکان وەک کابینەکانی پێشوو قەبوڵ ناکات. بەوەی کە تائێستا لە حکومەتی هەرێمی کوردستاندا، یەکێتی پۆستی سەرۆکی حکومەت و سەرۆکی هەرێمی بەدەست نەهێناوە، ئێسا هەوڵ ئەدات ئەو پۆستانە بەدەست هێنێت، لەهەمانکاتدا لە بەرامبەریدا پارتی هەمیشە پۆستی سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکومەتی بەدەستەوەیەو تەنها هەرخۆی بە خاوەنی ئەو پۆستە پێناسەدەکات، لەراستیدا نیشانەی مانەوەی دەسەڵاتی بارزانی و پێگەی سیاسییەتی. لەلایەکی ترەوە، یەکێتی لە بەغدا لە ساڵی ٢٠٠٥ەوە پۆستی سەرۆکایەتی عێراقی بەدەستەوەیە، بەڵام پارتی لە ساڵانی ٢٠١٨ و ٢٠٢٢ کێبڕکێی بە ئەو پۆستەش کردووە.

هەڵمەتی ئەم دواییەی تاڵەبانی ئاشکرایە کە زیاتر جەختی لە سەر کەمکردنەوەی هەژموونی بنەماڵەی بارزانی کردووە. تاڵەبانی لەدوای ئەو بانگەشە توندەی لەکاتی هەڵبژاردندا بەکاریهێنا، ئامانجی تەنها پۆستی باڵای زیاتر نییە، بەڵکو ئامانجی پۆستە

سەرەکییەکانیش، وەک ئەو پۆستانەی لە نێوان ساڵانی ٢٠٠٩ بۆ ٢٠١٣ بەدەستی هێنابوو، کە بەرهەم ساڵح بۆ ماوەی دوو ساڵ وەک سەرۆک وەزیرانێکی بەدەسەڵات خرایە سەر کار. بەڵام پێناچێت بارزانی جارێکیتر دان بەوەدا بنێت، هەرچەندە دەربارەی سەرۆکایەتی هەرێم، ئەگەری ئەوە هەیە جێی گفتوگۆ بێت.!
ئاماژەکان بۆ لە بەرچاوگرتنی ململانێی قووڵی نێوان بارزانی و تاڵەبانی ئەوە دەردەخەن کە پێکهێنانی حکومەتی نوێ درێژخایەن و پڕ کێشمەکێش دەبێت، سەرەڕای ئەمەش هەردوولا ئەوە باش دەزانن کە حوکمڕانی هەرێم هیچ لایەکیان بەتەنیا بۆیان ناچێتەسەر، ئەمە پێویستی بەوە دەبێت هەردوولایان سازش بکەن و نەرمی نیشان بدەن، بۆ ئەوەی حکومەتێک پێکبهێنن کە بتوانێ ئامادەبێ بۆ سەوداو مامەڵەکردن لەگەڵ بەغدا، بە لە بەرچاوگرتنی ئەو ئاستەنگە بێشومارانەی کە لە ململانێیان لە بەرامبەر بەغدا دەرگیری بوون، بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجە بەهەر شێوەیەک بگەنە ئەو ئەنجامەی حکومەتەکەیان پێکبهێنن، زۆنی زەردو زۆنی سەوز ئەو بەڵا سەرسەختییەی کە هیچکات ڕێگە نادات بەیەکدەستی لە بەغدا دانیشن، ئەمەش گەورەترین بەربەستە لە کۆتاییهێنانی مامەڵەکردن بە بودجەو مووچەو زۆربەی کێشەکانیان و مانەوەی ناسەقامگیریدا.
هیچ لایەنێک لە بارزانی و تاڵەبانی ناتوانێت بە تەنها و بە ئاسوودەیی حکومەت پێکبهێنێت، هەروەها پێکنایەت تەنها بە ڕێککەوتن و تەوافوقی نێوان ئەوان و لایەنە سیاسییەکانی تر نەبێت، لەلایەکی ترەوە هیچ یەکێک لەو دوو لایەنە سەرەکییە دەستبەرداری دەسەڵات نابێت. یەکگرتوی ئیسلامی، کە ئاماژەی بەوەدا بەهۆی ناڕازیبون لە ئەنجامی هەڵبژاردنەکان بەشداری حکومەتی داهاتوو ناکات، بەڵام یەکگرتوو ئەوە باش دەزانێت کەهیچ پێگەیەکی لە حکومەتدا نابێت، تەنها بەکار دەهێنرێت، بۆیە نارەزایەتی دەکات، کە ئەم نارەزایەتییەش لەو قەیرانەی تێیکەوتووە رزگاری ناکات.
لەهەمانکاتدا نەوەی نوێ بەجیا لەوەی لە لیستی سێیەمدایە، بەڵام پێگەیەکی سیاسی وەهای نییە کە بتوانێ لە پێکهێنانی حکومەتدا مامەڵە و گەمەیەکی جدی و یەکلاکەرەوە بکات، نەوەی نوێ لەگەمەکی لەڕێدا مەلە دەکات. واتە پێکهێنانی حکومەتی نوێ، بەدوای ململانێیەکی سەختەوە ئەنجامی پێکهێنانی رادەگەیەنرێت، کە ڕەنگە چەند مانگێک بخایەنێت، ئەمەش لەئەنجامی ناکۆکی نێوان لایەنە سیاسییەکانە، بەتایبەتی نێوان هەردوو حزبی سەرەکی، لە هەمانکاتدا هەلومەرجی سیاسی هەرێمی و عێراق و ناوچەکەش کارگەری دەبێت.
لەکاتێکدا کە بارزانی دەبێت هەوڵی زۆر گەورە بدات بۆ پاراستنی دەستکەوتەکانی پێشوتری و پاراستنی پێگەی سیاسی خۆی لە حکومەتی

هەرێمدا، تەنانەت ئەگەر ئەو ناچاریەش هەیە، کە دەستبەرداری ڕێککەوتنەکانی پێشوەختە بێت لەسەر کەرکوک، یان پشکی هەرێم لە بودجەو چۆنیەتی دابەشکردنیدا، هەروەها ڕاگرتنی کێبڕکێی لەسەر پشکی سەرۆک کۆمار لە حکومەتی عێراقدا، ئەوەی گرنگە بە بارزانی دەستبەرداری پۆستی سەرۆکی هەرێم و سەرۆک وەزیران نابێت، چونکە ئەگەر دەستبەرداری پۆستی سەرۆکایەتی هەرێم و سەرۆک وەزیران ببێت، ئەوا شکۆی سیاسی لەدەست دەچێت و پێگەی دادەبەزێت.
لەهەر حاڵەتێکدا گەر دواجار حکومەت پێکبهێنرێت، ڕووبەڕووی کۆمەڵێک تەحەدا دەبنەوە کە گرنگترینیان بریتین لە:
دەرگیربونیان لەگەڵ قەیرانی ئابوری، کە کێشەکانی پەیوەندی بەغداو هەولێر واپێدەچێت ئەو قەیرانە بگەیەنێت بە ئاستێکی باڵاتر، بەتایبەتی بەشێکی زۆر لەسەرچاوەی داهاتەکانیان کۆنترۆڵکراوە، لەم حاڵەتەدا کەمبونەوەی داهات یەخەیان پێدەگرێت، لەلایەکی تریشەوە دیار نیە کە حکومەتی هەرێم لە ڕێڕەوی “پرۆژەی گەشەپێدان” کە پرۆژەیەکی گەورەی ئابوریە لە عێراقدا بەشی چۆن دەبێت، ئەگەر کابینەی حکومەتی نوێ نەتوانێت بە شێوەیەکی کاریگەر بچێتە سەر کێشەکانی، ئەوا بەرزبونەوەی ڕێژەی بێکاری دەتوانێت ببێتە هۆی ناڕەزایەتیەکی بەرفراوانی جەماوەری و ناسەقامگیری ئابوری و دارایی زیاتر لە هەرێمدا.
لەهەمانکاتدا گومانی تێدانیە کە داواکاری هاووڵاتیان بە موچەو باشترکردنی بارودۆخی ژیان و پێداویستی و خزمەتگوزاریەکان زیادیکردووە. هەر دابەزینێک لە وەڵامی ئەم داواکاریانەدا بێمتمانەیی زیاتر دەکات و دەبێتە هۆی ناڕەزایی بەربڵاو لەئاستێکی بەرفراوانی جەماوەریدا، ناکۆکی کێشەکانی “تەوتین و هەژماری من” ئاسۆیەکی ئەرێنی ناخوێنێتەوە.
لەهەمانکاتدا بەردەوامی هەڕەشە ئەمنیەکانی دۆخی ناوچەکە لەبابەتی داعش و مەترسی فراوانبونەوەی شەڕو هێرشکاری ئیسرائیل لە ناوچەکەدا، حکومەتی هەرێمی لە چاوەڕوانیدا ڕاگرتووە، جگە لەوەی کە حکومەتی هەرێم مەیلی بەرامبەر بە لایەنێکی نێودەوڵەتی هەیە و دوژمنایەتی لایەنێکی دیکەی نێودەوڵەتی دەکات، ئەم حاڵەتە دەیخاتە سەر ڕێڕەوێک بە ململانێ و تەسفیەکردن، هەروەها دابەشبونی پاشکۆبونیان، بارزانی بە تورکیا و تاڵەبانی بە ئێران، دەرگاکردنەوەی زیاتری سنورەکان بە لەشکرکێشی سەربازی تورکیا و ئێران، بەردەوامی بەردومانەکان کە دۆخی ئەمنی کردۆتە تەحەدایەکی گەورە. هەر شکستهێنانێک لە پاراستنی ئاسایشدا، ململانێ ناوخۆییەکان زیاتر دەکات و دۆخی هەرێم دەخاتە بەردەم چەقبەستنێک و ڕودانی کارەسات.

سەردانی سودانیش بە هەرێم و دیداری لەگەڵ چەند لایەنێکدا، جگە لە نمایشێک و هەوڵی دەستەمۆکردنی زیاتری لایەنەکان، تروسکایەکی تیا نەبوو لە پەیوەند بە ژیان و بەرژەوەندی خەڵکەوە.
حکومەتی داهاتووی هەرێم، ڕووبەڕووی ئاستەنگی گەورە دەبێتەوە کە مەترسی لەسەر ئایندەی هەرێم دروست دەکات. تەنانەت خەونی بانگەوازی یەکڕیزی "کورد" بۆ ئەبەدی خراوەتە دوڕیانێکی بنبەست و چەقبەستووەوە، ئەو یەکڕیزییەی کە گوایە کۆتایی بە زۆنی زەردو سەوز بهێنێت!، بەڵکو ئەگەری ئەوە زیاتر نیشان ئەدرێت کە ببێتە دوو هەرێم.
هەڵبەتە ئەوە ڕۆشنە کە ئەم دۆخە نالەبار و پڕقەیرانە لە دواجاردا وەک هەمیشە بەسەر ژیان و گوزەران و نەبونی ئاسایش بەسەر کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش و هەژارو بێکارو نەداردا دەشکێتەوە، بۆیە پێویست دەکات، جەماوەری ناڕازی بە ئامادەیی یەکڕیزی و ڕێکخراوەیی و سەراسەری ناڕەزایەتیەکانیان بەرنە پێشەوەو دەخالەتی ڕاستەوخۆ بکەن لە دابینکردنی ژیان و چارەنوسی خۆیاندا، ئەم هەڵبژاردنەو پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتەکەیان ئەوەی زیاتر ڕۆشنکردەوە کە هیچ ئاسۆیەکی لە بەردەم بەرژەوەندی دانیشتوانی هەرێمدا نەهێشتۆتەوە، جگە لەوەی نارەازتییەکانیان بەهێز کەین.

کتێبی ڕەخنەیی گرفتی دەق لە ڕۆمانی کوردیدا چاپ و بڵاو دەبێتەوە

کتێبی گرفتی دەق لە ڕۆمانی کوردیدا. کتێبێکی ڕەخنەیی ئەدەبییە و تایبەتە بە ڕۆمان، لە نووسینی دڵشاد کاوانی یە، بەمزووانە پڕۆژەی ئاگا بۆ یەکەمجار چاپ و بڵاوی دەکاتەوە و لە پێشەنگەی نێودەوڵەتی کتێب لە سلێمانی دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران. ئەم کتێبە (146) لاپەڕەیە. لە دووبەش پێکهاتووە و بەشی یەکەمیان خوێندنەوە و توێژینەوەی ڕەخنەیین، لە چوار ڕۆمانی کوردیی، دوو قەڵەمی پێش ڕاپەرین و دوو قەڵەمی دوای ڕاپەڕین، لە کتێبەکەدا بە نموونە وەرگیراون.

بۆ ئەم مەبەستە دڵشاد کاوانی نووسەری کتێبەکە ڕایگەیاند: هەر چوار ڕۆمان لەپاڵ جوانییەکانیاندا کۆمەڵێك کەموکوڕیان هەن، کە نووسەرانیان درکیان پێ نەکردووە و لەم کتێبە وەك کاری ڕەخنەیی پەنجەی خراوەتەسەر.
ڕۆمانەکانیش پێکهاتوون لە ڕۆمانی هەیئەی سەلام عەبدوڵڵا. لەدایکبوونی دووەم. پێشڕەو عەبدوڵڵا. کانێ بچووکێ جوان عوسمان. خەونەکانی مەتڕان. زرار سەرتاش. بایۆڕۆمانی غەمبار. ئیبراهیم عومەر مەلازادە.
هەروەها گوتی: بەشی دووەمی کتێبەکە سێ نامەی ئەدەبین، نامەی یەکەم بۆ ئەو کەسانەنن کە دەیانەوێت بەشێوەیەکی زانستییانە ڕۆمان بنووسن و ڕەگەز و بنەما زانستییەکانی ڕۆمانی تێدا خراوەتە ڕوو. دوو نامەکەی دیکە بۆ ئەو ڕۆماننووس و کتێبانە نووسراوە کە بەر لە چاپبوونی کتێبەکان، بە مەبەستی پێداچوونەوەی ئاراستەی خاوەنەکانیان کراوە.
لە کتێبی گرفتی دەقدا هاتووە، گەورەترین هەڵەی ڕۆمان نووسین لەوەدایە کە دەقاودەق لاسایی ڕۆمانی جیهانیی بکرێتەوە. زۆربەی ڕۆمانە بەناوبانگەکانی دونیا، بەتایبەتیی ڕۆمانی ڕۆژاوایی کە بە زمانێکی سادە بابەتێکی قووڵ باس دەکەن. وەلێ ڕۆمانی کوردیی بە زمانێکی قووڵ و ئاڵۆز، شتێکی سادە دەگێڕێتەوە. ئەم شێوازە لە دەربڕینی دەقی ئەدەبیدا بۆ هەردوو لا ڕاستە. پەیوەندیی بە ئازادیی و پێشکەوتنی کۆمەڵگەکەوە هەیە، چونکە پانتایی ئازادیی و پێشکەوتن لە نووسیندا پەیوەستە بە نەریتە باوەکانی کۆمەڵگە و دۆخی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی ئەو گەلە کە ڕۆماننووس تێیدا لە دایک دەبێت.
کتێبی گرفتی دەق لە ڕۆمانی کوردیدا دووەمین کتێبی ڕەخنەیی نووسەرە لەبارەی ڕۆمانەوە. هەروەها یانزەمین کتێبی چاپکراویەتی کە بۆ یەکەمجار چاپ و بڵاو دەبێتەوە.

شیکرد نەوەی “خەمۆکی” لە ڕوانگەی دەروون

بایۆلۆجییەوە..163.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەقای)

زنجیرەی ١٦٣.

ئەم نەخۆشییە دەروونییە بە شێوەیەکی سەرەکی کاریگەری لەسەر سیستەمی نیورۆترانسمیتەرەکانی مێشک دەکات، بەتایبەت سیرۆتۆنین و نۆرئیپینەفرین.

لە ڕووی فسیۆلۆژییەوە، خەمۆکی گۆڕانکاری بەرچاو لە چالاکی مێشکدا دروست دەکات. توێژینەوەکان بە تەکنیکی وێنەگرتنی مێشک (Brain Imaging) دەریانخستووە کە ناوچەکانی پەیوەست بە سۆز و هەڵچوون، وەک هیپۆکامپەس و ئەمیگدالا، گۆڕانکاری بەرچاویان بەسەردا دێت لە کاتی خەمۆکیدا. هەروەها، چالاکی کۆرتێکسی پێشەوەی مێشک (Prefrontal Cortex) کە بەرپرسە لە بڕیاردان و کۆنترۆڵی هەڵچوون، کەم دەبێتەوە.

سیستەمی هۆرمۆنی جەستە بەشێوەیەکی بەرچاو کاریگەری لەسەر خەمۆکی هەیە. زیادبوونی هۆرمۆنی کۆرتیزۆل، کە هۆرمۆنی سترێسە، پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ توندی خەمۆکیدا هەیە. ئەم زیادبوونە کاریگەری نەرێنی لەسەر سیستەمی بەرگری جەستە و پرۆسەکانی فێربوون و بیرکردنەوە دروست دەکات.

لە ڕووی نیورۆبایۆلۆژییەوە، خەمۆکی پەیوەندی بەهێزی لەگەڵ پلاستیسیتی مێشک (Neuroplasticity) هەیە. کەمبوونەوەی فاکتەری گەشەی دەماری (BDNF (Brain-Derived Neurotrophic Factor) لە کەسانی تووشبوو بە خەمۆکی بەدی دەکرێت، کە ئەمەش کاریگەری لەسەر پەیوەندی نێوان خانە دەمارییەکان و توانای فێربوون دروست دەکات.

میکانیزمی چارەسەری دەرمانی بۆ خەمۆکی لەسەر بنەمای زیادکردنی ئاستی نیورۆترانسمیتەرەکان، بەتایبەت سیرۆتۆنین، کار دەکات. دەرمانە دژە خەمۆکییەکانی جۆری SSRI (Selective Serotonin Reuptake Inhibitors) بەرفراوانترین جۆری دەرمانن کە بەکاردەهێنرێن و کاریگەرییان لە ٧٠-٨٠٪ی حاڵەتەکاندا ئەرێنییە.

چارەسەری دەروونی، بەتایبەت چارەسەری ڕەفتاری-مەعریفی (CBT)، کاریگەری بەرچاوی لەسەر گۆڕینی نەخشەی بیرکردنەوە نەرێنییەکان و

پەرەپێدانی ستراتیجی مامەڵەکردنی گونجاو هەیە. توێژینەوەکان دەریانخستووە کە تێکەڵکردنی چارەسەری دەرمانی و دەروونی باشترین ئەنجامی هەیە لە چارەسەرکردنی خەمۆکیدا.

فاکتەرە ژینگەییەکان ڕۆڵێکی گرنگ لە پەرەسەندن و بەردەوامبوونی خەمۆکیدا دەگێڕن. سترێسی درێژخایەن دەبێتە هۆی زیادبوونی ئاستی کۆرتیزۆل، کە ئەمەش کاریگەری لەسەر دەردانی نیورۆترانسمیتەرەکان و پێکهاتەی مێشک دەکات. هەروەها، کەمی ڤیتامین D و خۆراکی ناتەندروست پەیوەندیان بە زیادبوونی مەترسی تووشبوون بە خەمۆکییەوە هەیە.

توێژینەوە نوێیەکان گرنگی میکرۆبایۆمی ڕیخۆڵە (Gut Microbiome) لە پەیوەندی نێوان خۆراک و خەمۆکی دەخەنە ڕوو. پەیوەندی نێوان ڕیخۆڵە-مێشک (Gut-Brain Axis) ڕۆڵێکی گرنگ لە ڕێکخستنی حاڵەتی دەروونیدا دەگێڕێت، و گۆڕانکاری لە میکرۆبایۆمدا دەتوانێت کاریگەری لەسەر پەرەسەندنی خەمۆکی هەبێت.

هەروەها، ڕۆڵی چالاکی جەستەیی لە چارەسەری خەمۆکیدا لە ڕووی زانستییەوە سەلمێنراوە. وەرزش دەبێتە هۆی زیادبوونی دەردانی ئەندۆرفین و سیرۆتۆنین، کە ئەمانە کاریگەرییان لەسەر باشترکردنی حاڵەتی دەروونی هەیە. هەروەها، وەرزش یارمەتی زیادبوونی BDNF دەدات، کە ئەمەش پەیوەندی بە باشترکردنی پلاستیسیتی مێشکەوە هەیە.

سەرچاوە:

1- https://www.google.com/amp/s/www.psychologytoday.com/intl/basics/depression/the-biology-depression%3famp

2- https://www.mentalhealth.com/library/biology-of-depression-neurotransmitters

3- https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8383338/

دەتوانین چی بکەین؟.. کۆشش بابکر

کاتێک ئەم پرسیارە دێتە هزرمان ،ناوچەکە لە دۆخێکی ناسەقامگیری سیاسی و ئابوری و ئەمنیدایە و ئاڵۆزی باڵی بەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کێشاوە.

لە دوای دروستبوونی هەرێمی کوردستان لە "٣٣" ساڵی ڕابردوودا ئەگەر هەڵسەنگاندنێک بکەین ،ئایا دەتوانین بڵێین "دەسەڵاتی سیاسی" لە بەڕێوەبردن و فەراهەمکردنی ژیانێکی شکۆمەند کە شایەنی قوربانیدانی ئەو مێژووە دوور و درێژە بێت کە کورد لە ڕابردوو لە پێناویدا خەباتی کردووە ،سەرکەوتوو بووە ؟!بێگومان بە ڕایی من نەخێر.

ڕەنگە لای هەندێک کەس بەراوردێکی لۆژیکی نەبێت لە بوارە جیاجیاکانی ژیاندا خۆمان لەگەڵ وڵاتانی دەور و بەر بەراورد بکەین ،بەڵام ئەگەر ئەمە پێمان وابێت "کات" هۆکاری پێشکەوتنی کایە جیاوازەکانی ژیانە لە وڵاتانی دەور و بەر دەکرێت بە هەڵەدابچین،چونکە کات بە تەنها ناتوانێت دامەزراوە و سیستەم دروست بکات.

هەر لە بوارەکانی دارایی و تەندروستی و پەروەردە و خوێندنی باڵاوە بگرە ،تا دەگاتە بواری ژینگە و ڕێگا و بان و سەربازی و سەروەری خاک و هتد… ئێمە لە نێو هەرێمی کوردستان و لە چوارچێوەی دەوڵەتی فیدراڵی عێراقدا کێشەی گەورە و جدیمان هەیە،کە بەشێکی زۆری کێشەکان درێژکراوەی چەند دەیەی ڕابردوون و تا ئەمڕۆ چارەسەری ڕیشەیی نەکراون.

جارێکی دیکە هەرێمی کوردستان لە دۆخی پێکهێنانی حکومەتێکی نوێدایە ،حکومەتێک کە پێناچێت پێکهێنەرەکانی لە حزبە حوکمڕانەکانی ڕابردوو جیاوازتر بن بە تایبەت هەردوو لایەنی دەسەڵاتداری سێ دەیەی ڕابردوو کە پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتیمانی کوردستانن،کە ئێمەش لە هەمانکاتدا دەکرێت بەردەوامی بە کێشە و نەهامەتییەکان بدات و هەم بە دیوێکی دیکەدا "دەرفەت"یش بێت.

کیشە بێت بەو مانایەی لە هەمان فۆڕم و شێوەی ڕابردوودا درێژە بە حکومڕانی بدرێت ، چارەسەرکردنی پرسگەلێکی زۆر کە ساڵانێکە هەرێمی کوردستان بە دەستییەوە دەناڵێنێت،درێژە بکێشێت.

لێرەوە دەبێت ئەوانەی کە جارێکی دیکە دەسەڵات دەگرنە دەست ئەو

پرسیارە مەعقولە لە خۆیان بکەن کە دەتوانن چی بکەن؟ ئایا دەرفەت هەیە بە ئەوەی جارێکی دیکە بە شێوازێکی تەندروست پێیکەری حکومەتداری لە هەرێمی کوردستان دابڕێژرێتەوە ؟ئەگەر بەڵێ کە دەتوانێت ئەمە بکات ؟ کە دەتوانێت سوارچاکی شەڕشی چاکسازی بێت لە هەرێمی کوردستان ؟ کە بێگومان ئاستەنگەکانی بەردەمی زۆرن ،لەو پێناوەشدا باجی زۆری دەوێت .

قورسە کەسێک یان حزبێک بتوانێت هەموو ئەو بوارانەی خراونەتە خزمەتی حزبەوە جارێکی دی بیانخاتەوە خزمەتی کۆمەڵگە، بە بێ ڕەچاوکردنی ئینتیمای حزبی و دو زۆنی.

بێگومان هۆشیاری کۆمەڵگە ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت بۆ دیاریکردنی حوکمرانییەکی باش یان باشتر وە بە پێچەوانەشەوە،وەک چۆن قسەیەک هەیە دەڵێت "هەموو میللەتێک شایەنی ئەو دەسەڵاتەیە کە حوکمی دەکات"

دوبارەکردنەوەی هەمان ئەو ڕێگەیەی لە ڕابردوو دەسەڵاتدارەکان پەیدا هاتوون و چوون ،ئەنجامێکی جیاوازتری لە چاوەڕوان ناکرێت لەوەی ئێستا بەرهەمەکەی دەبینین، بە مانایەکی دی ئەگەر خراپتر نەبێت باشتر نابێت.

کاتی ئەوەیە ئەوانەی دەیانەوێت ڕێڕەوی حکومڕانی لە هەرێمی کوردستان ڕاست بکەنەوە ، لەو پێناوەدا کاربکەن بە ڕوونی نەخشەڕێگای چارەسەرکردنی کێشەکان بە ڕایگشتی بخەنە ڕوو ،ئاستەنگەکانی بەردەم ئەم پڕۆسەیە تێک بشکێنن ،چونکە یەک ڕێگا هەیە بۆ مانەوە ئەویش خزمەتکردن و لەنێوبردنی گەندەڵییە تەواوەتی.

کۆشش بابکر
koshishn@gmail.com

ژیان بەمردن دەمانترسێنێ.. شیعری سەلام عومەر

زۆوی لە لانکەکەی دایکم دەچێ
ژیان بەخێیەوە گرێ دەدا

ئاخر
هەموومان لە زیندان بەربووینەوە
کەچی کەوتینە
باوەشی مامانێکەوە
ئەویش
توند توند مەلۆتکەی کردین و
بەقۆنداغێک
هەموو جەستە و
تەواوی تەمەنی بەستینەوە

زەوی زیندانە
زیندانێک
ل□ نێوان دۆزەخ و بەهەشتدا
عاسێمان دەکا و
فێری ....
نزا
پاڕانەوە
برسیەتی
نوشتانەوەمان دەکا

ۆڵداشەکەی دایکم
وەکو زنجیرێک
هەندێک جار لە پێمان و
لەملمان و
کەمەرمان دەئاڵا
وەک ئەو دەسرازەی
بەدەم لایەلایەی دایکمانەوە
لەدەست و سینگ و لاقمان دەئاڵا
لایلایەیەک
پڕبوو لە ترس و
نووزانەوە
لە فریشتەو لە شەوەو
پاڕانەوە

ژیان هەڵماندەداتە نێو
قەنداغ و
مەلۆتکە و
لانکەکەی دایکم
لە بەستنەوە راماندەنێ
فێرە گاگۆڵە و
دارەدارە و
بێدەنگیمان دەکا
هەڵماندەداتە نێو زیندانێکی گەورە و
برسیمان دەکا
تینوێتیمان ناشکێنێ و
کەچی
بەمردن دەمانترسێنێ.

نایلا خەڵاتگری خەڵاتی ئاشتیی نیودەوڵەتی منداڵان.. رێزا شوان

نایلا ئیبراهیمی، کچە خوێندکارێکی هەرزەکاری تەمەن (١٧) ساڵانە. بە رەچەڵەک ئەفگانییە. لە ئێستادا لەگەڵ خێزانەکەیدا پەنابەرن و لە وڵاتی (کەنەدا) دەژین. نایلا چالاکوانێکی سەرسەخت و دلێر و بوێری داکۆکیکەرە لە مافەکانی کچان و ژنان و یەکسانی جێندەری لە ئەفگانستان، کە لەلایەن رژێمی تاڵیبانی ئیسلامی پیاوسالاری ئەفگانستاندا، وەک کۆیلە لە ژنان دەڕوانن و هەموو ئازادییەک ومافی ژیانیان لێ سەندوونەتەوە. بۆیان نیە و قەدەغەیە لەدوای قوتابخانەی سەرەتاییەوە، درێژە بە خوێندن بدەن. بۆیان نیە بەبێ یاوەریی پیاوەکانیان یان براکانیان یان خزمەکیان، لە ماڵەکانیان دەربچن. بۆیان نیە بەبێ مۆڵەت گەشت بکەن. دەبێت باڵاپۆش و

رووپۆشبن و نابێت هیچ شوێنێکیان بەدەرەوە بێت. قەدەغەیە لە قسەکردندا دەنگیان هەڵبڕن. یان لە بەردەمی خەڵکیدا قسەبکەن و پێبکەنن. نابێت بە ئارەزووی خۆیان شووبکەن. قەدەغەیە لە دوای تەمەنی (١٢) ساڵییەوە لە شوێنە گشتییەکاندا گۆرانی بڵێن. بۆیان نییە بچنە پارکەکانەوە. بۆیان نییە بچنە هۆڵەکانی وەرزشەوە. قەدەغەیە بچنە ئارایشتگاکان و خۆیان بڕازێننەوە و خۆیان جوان بکەن. بە کورتی ڕژێمی تاڵیبانی ئەفگانستان، یاسایەکی توندی ئیسلامی بەرانبەر بە کچان و ژنانی ئەفگانستان جێبەجیدەکەن. کە دوورە لە پرەنسیپ و لە یاسا نێودەوڵەتییەکان بۆ مافەکانی ژنان و یەکسانی جێندەری. خاوەنی هۆش و بیرێکی بۆگەن و کۆنەپەرستی و نێرسالارین. نەتەوە یەکگرتووەکان دۆخەکەی بە "جیاوازیکردنی ڕەگەزی" باس کردووە.

چیرۆکی ژیان و خەباتی نایلا ئیبراهیمی، لە تەمەنی (١٣) ساڵییەوە دەست پێدەکات. ئەوە بوو بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی شاری (کابول) ی پایتەختی ئەفگانستان، لە مانگی ئاداری (٢٠٢١) دا، بڕیارێکی دەرکرد، قەدەغەی کچانی سەرووی (١٢) ساڵانی کرد، کە نابێت لە شوێنە گشتییەکاندا گۆرانی بڵێن. بەڵام نایلای چاونەترس، سەرپێچی ئەم قەدەغەکردنەی کرد، بە یارمەتیی براکەی لەژێر ناوی"من گۆرانی دەڵێم" گۆرانییەکی وت. لە ڤیدیۆیەکدا لە ئینتەرنێتدا، براکەی لە سۆشیال میدیادا بڵاویکردەوە. کەمپینی "من گۆرانی دەڵێم" سەرنجی بەرچاوی سۆشیال میدیای راکێشا. بە هەزاران لە کچانی ئەفگانستان ئافەرین و دەستخۆشیان لە نایلا کرد و ستایشی بوێرییان کرد. ئەم دەستپێشخەرییەی نایلا سەرکەوتووبوو. بووە هۆی ئەوەی، کە بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی کابول بڕیارەکەی هەڵبوەشێنێتەوە. لەو کاتەوە نایلا پەیامەکەی گەیاندە خەڵکی جیهان. داواشی لە کچان و لە ژنانی ئەفگانستان کرد، بێدەنگ نەبن و لە پێناوی مافەکانیاندا تێبکۆشن.

نایلا دەڵێت:"من خولیای قووڵم بە موزیک هەبوو. من بەشێک بووم لە دەنگی ئەفگانستان، کە گۆرانیمان لەسەر بابەتی جیاواز دەوتەوە. مافی ژنان یەکێک بوو لەوانە. حەزم لە ماناکانی پشت تەن و مەلۆدی ریتم بوو. ئەمەش بوو بە هۆکارێک بۆ ئەوەی خولیای وتنی گۆرانی ببم".

نایلا لە تەمەنی (١٥) ساڵیدا، دوای پێنج رۆژ لە رووخانی ئەفگانستان و دەسەڵاتی تاڵیبان. بە هاوکاریی (دامەزراوەی٣٠ باڵندە) لەگەڵ خێزانەکەیدا بەرەو پاکستان هەڵهاتن و رزگاریان بوو. نایلا دەڵێت:"دوای ئەوەی کە تاڵیبان لە مانگی (ئابی/

(٢٠٢١) دا، دەسەڵاتی ئەفغانستانیان گرتە دەست، من و خێزانەکەم پەنامان بۆ پاکستان برد. لەوێ نزیکەی ساڵێک ئازارم چێشت. بەبێ ئەوەی کە دەستم بە خوێندن بگات. لەو ماوەیەی لە پاکستان بووم، کاتەکانم بە فێربوونی زمانی ئینگلیزی بە شێوەی ئۆنلاین، لە ڕێگەی ڕێکخراوە جیاوازەکانەوە بەسەر دەبرد. لە کۆتاییدا ئاسوودەییمان لە کەنەدادا دۆزییەوە" دەشڵێت:"سەرەڕای ئەو دەرفەتانەی کە ئێستا لەبەردەستم دان، لە ماڵە نوێیەکەمدا، هەست بە ئاسوودەییەکی گەورە دەکەم. بەڵام ناتوانم چاوپۆشی لە دۆخی نالەباری ژنان و کچانی ئەفغانستان بکەم. هەموو ڕۆژێک بیر لەو کچانە دەکەمەوە کە لە ئەفغانستان بەجێمهێشتوون. کە لەژێر دەستی ڕژێمی تاڵیباندا، لە دەرەوەی قوتابخانەدا دەمێننەوە و لە مافی سەرەتایی خۆیان، بە خوێندن بێبەشن و هەموو ئازادییەکیان لێیان سەندوونەتەوە".

سەرەڕای ئەو سەختی و بەرهەڵستییانەی هاتنە ڕێی نایلا، رازی نەبوو کە بێدەنگ بێت، لە پێناوی داکۆکیکردن لە ژنان و کچانی ئەفغانستان. دەڵێت: "لە ناخمدا هەست بەو بەرپرسیارێتییە دەکەم، کە وا دەکات بە ناوی هەموو کەسێکەوە قسەبکەم کە دەنگی نییە، مافی قسەکردنی نییە".

لێرەوە نایلا دەستی بە خەبات و بە داکۆکیکردن لە مافەکانی مرۆڤ و لە مافەکانی کچان و ژنانی ئەفغانستان کرد. دەستپێشخەرییەکی بە ناوی "هەموو چیرۆکێک" دەستپێکردووە. وەک چالاکوانێکی ماندوونەناسە و بەبێ وچان خەبات و کاردەکات. هەموو ژیانی خۆی بۆ ئەوە تەرخان کردووە، کە دەنگی کچانی ستەملێکراوی ئەفغانستان بە جیهان بگەیەنێت.

نایلا ئیبراهیمی، لە تەمەنی (١٦) ساڵیدا، لە کەمپی "بەتا" لە کەنەدادا بە پەنابەران. وەک کارگێڕێک لەو کەمپەدا کاردەکات. سوودێکی زۆری لەم کارەی بینیووە. هەموو هەفتەیەک چاوی بە کارگێڕانی باڵادەست دەکەوێت، لە بوارەکانی کارگێڕی و تەکنەلۆژیا و پزیشکی و… هتد. هەرچەندە ئەو لە پاشخانێکی جیاوازەوە هاتووە. نایلا دەڵێت:" کەمپی بەتا، دەرگای بۆم کردەوە. چوومە ناو جیهانی کەسانی زۆر زیرەک. دیدگای منیان گۆڕی. ڕێگەم پێدرا کە من خۆم بم و داکۆکی لەوە بکەم، کە باوەڕم پێی هەیە. یارمەتییان دام کە متمانە بەخۆبوونم بەرزبکەمەوە و شوێن خەیاڵەکانم بکەوم". نایلا لەم کەمپەدا لە چەند وەرکشۆپێکدا بەشداریکرد و را و بۆچوونەکانی خۆی خستەڕوو. دەڵێت:"زۆر جار وا بیردەکەیتەوە، کە ڕووبەڕووی کێشەگەلێکی زیاتر لەچاو

تەمەنتەوە بوویتە. هەست بەبێ هیوای دەکەیت. چونکە وا بیردەکەیتەوە کە کەس لێت تێناگات و تۆ وەک کەسانی هاوتەمەنی خۆت نیت. بەڵام هیوایەکت هەیە". دەشلێت:" دەبێت خۆت بە جیهان بناسێنیت. ئەگەر نا چۆن کەسانێک دەدۆزیتەوە کە بەڕاستی پەیوەندیت لەگەڵیاندا دەبێت".

نایلا لە کۆنگرەکانی وەک لوتکەی مافەکانی مر□ق و دیموکراسی لە ساڵی (٢٠٢٣) لە شاری جن□ق ـ ل□ سویسرا. قسەی کرد و وتاری دەربارەی پێشێلکارییرکانی مافەکانی کچان و ژنانی ئەفگانستان پێشکەش کرد. هەروەها لە ساڵی (٢٠٢٤) دا لە کۆنفرانسی (تید) لە ڤانکۆڤەر قسەی کرد. وتی:"ئەگەر مافەکانی ژنان لە بەشێکی جیهاندا زیانیان پێبگات، ئەوا لە هەموو جیهان بە جۆرێک یا بە جۆرێکی تر زیانیان پێدەگات".

نایلا ئیبراهیمی، بە هۆی خەبات و داکۆکیکردن لە کچان و ژنانی ئەفگانی لەڕێی تۆمارکردنی گۆرانییەکی بەهێزی ناڕەزاییەوە کە بە شێوەی ئۆنلاین بڵاوبۆتەوە. درێژە بە ئیلهامبەخشین و بە هاندانی کچانی دیکەی پەنابەرانی ئەفگانستان دەدات. بۆ ئەوەی داکۆکی بکەن لە بەدەستهێنانی مافەکانی کچانی ئەفگانستان. رووبەڕووی ئەو ستەمکاریيانە ببنەوە کە لەلایەن رژێمی تال□یبانەوە رووبەڕوویان بوونەتەوە. لە رێگەی قسەکردن لە بەردەم خەڵیدا ل□ ب□□ن و رووداوە جیهانییەکاندا.

نایلا ئیبراهیمی ئەفگانی، وەک کچە هەرزەکارێکی چالاکوانی جیهانی. لەلایەن رێکخراوی مافی منداڵانی هۆڵەندییەوە (کیدس رایتس) ەوە. لە پاداشتی خەبات و داکۆکیکردنی لە مافەکانی کچان و ژنان. (خەڵاتی ئاشتیی نێودەوڵەتی منداڵان ـ ٢٠٢٤) یان پێشکەش کرد. ئەم خەڵاتە پێشکەش بەو هەرزەکارانە چالاکانە دەکرێت، کە تەمانیان لە هەژدە ساڵ کەمترن. پێشتر ئەم خەڵاتە جیهانییە، پێشکەش بە دوو کچە هەرزەکاری چالاکوانی جیهانی کراوە. ئەوانەش"گرێتا تونبێرگ ـ سویدی ـ چالاکوانی بواری کەشوهەوا" و "مالالا یوسفزای ـ پاکستانی ـ براوەی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی".

نایلا ئیبراهیمی، سێیەم کچە هەرزەکارە، کە ئەم خەڵاتەی بەدەستهێناوە. لەنێوان (١٦٥) هەرزەکاری پالێور، کە لە (٤٧) وڵاتەوە بۆ ئەم خەڵاتە هەڵبژێران. نایلا ئیبراهیمی بۆ وەرگرتنی ئەم خەڵاتە هەڵبژێردرا.

خەڵاتەکەش لە رۆژی سێ شەممەی (١٩/ ن□ق□مبەر/ ٢٠٢٤) لە ئاهەنگ و رێوڕەسمێکی شایستەدا، لە (نیۆڤی کێرک) لە ئەمستردام ـ

پایتەختی هۆڵەندا پێشکەش کرا. خەڵاتەکەش لەلایەن براوەی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی، خاتوو (توکەل کرمان) ی یەمەنییەوە پێشکەشی نایلا ئیبراهیمی کرد.
نایلا وتی: "بردنەوەی خەڵاتی نێودەوڵەتی ئاشتیی منداڵان، بەو مانایەیە کە دەنگی ژنان و کچانی ئەفگانی، لە سەرانسەری جیهاندا دەنگ دەداتەوە".
هەر لە دوای وەرگرتنی خەڵاتەکە، لە بایاننامەیکدا، ئاماژەی بەوە کردووە: "پێویستە هەموومان لە تاریکترین کاتەکاندا، بەردەوامبین لە پێدانی هێز و هیوامان".
رێکخەرانی رێکخراوی ئاشتیی نیودەوڵەتی منداڵان روونیان کردەوە و وتیان: "نایلا ئیبراهیمی کە بە رەچەڵەک خەڵکی ئەفگانستانە و لە کەنەدا دەژی، بوێرانە خەبات دەکات بۆ مافەکانی کچان و ژنان لە وڵاتە رەسەنەکی خۆیدا. بە تۆمارکردنی گۆرانییەکی بەهێزی ناڕەزایی دەستی پێکرد، کە بە شێوەی ئۆنلاین بڵاوکراوەتەوە. ئەمەش یارمەتیدەربوو بە کۆکردنەوەی پشتیوانی بۆ مافەکانی کچان و ژنان لە ئەفگانستان. بەردەوامە لە ئیلهامبەخشین بە ژنانی دیکەی ئەفگانستان بۆ ئەوەی داوای مافەکانیان بکەن و دژایەتی ئەو ستەمە بکەن کە رووبەڕوویان دەبێتەوە. دەتوانن ە بێنە نێودەوڵەتییەکان بقێزنەوە و قسە بکەن و داکۆکی لە دۆزی خۆیان بکەن".
بێجگە لەم خەڵاتە، نایلا چەند خەڵاتێکی کەشی بەدەستهێناوە.
نایلا و براکەی و یەکێکی تر وەک تیمێکی سێ کەسی دەستیان پێکرد. گەشەی کرد و بێتە کۆمەڵەیەکی زیندوو، کە زیاتر لە (١٠٠٠) لایەنگریان تێدایە. لایەنگری ماڵپەڕەکانن لە ئینتەرنێت و ماڵپەڕەکان و سۆشیال میدیا. خەریکە بەرەو بە جیهانی بوون دەچێت. هەر کەسەکیش بیەوێت، دەتوانێت ببێتە لایەنگری یا بەشداربووی (هەڤرستەری) هەریەکە چیرۆکی خۆی دەگێڕێتەوە.
نایلا دەڵێت: "تاکە هیوای ئێستام، بۆ وڵاتەکەم و بۆ کچانی ئەفگانستان، پەروەردە و خوێندنە. پەروەردە و فێربوون تاکە رێگای دەربازبوونە لەو هەزاران کێشانەی کە ئەفگانستان وەک وڵاتێک رووبەڕوویان دەبێتەوە. جێگەی داخە کە نیوەی دانیشتوان، ریگایان پێنادرێت بچنە قوتابخانە".

(*) بۆ ئەم نووسینە، سوود لە چەندین سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.

سوید: ٢٠٢٤

سڵاو دایکە گیان.. شیرین کافی

دەزانم دەرفەتی ئەوەت نەبوو گاگۆڵکێ و دارەدارێ و یەکەم هەنگاوم بۆ ژیان ببینی، دایکە گیان، نازانم بۆچی ژیان خەوی لەچاوەکانت تۆرانت، من ئێستە گەورەبوم بەڵام هەست بە سۆزی دایک ناکەم زۆر پرسیاری منداڵانەم هەبوو هەموویان هەتیوو و بێ وەڵام مانەوە.

ئەو شەوانەی بەفر و کڕێوەو شەستەباران و زریان تەنگی بە هەموو بوونەوەرێ هەڵدەچنی، ئەوا خۆیاندەخزاندە ناو ئەشکەوت و تەویلە و کۆلانەکان، زۆر شەو هەبوو بەدەستی داپیرم یاخود باپیرم لە لەژوورەقوڕینەکەمان دەکراینەدەرەوە بەهۆکاری ئەوەی لە سوچێکی ژوورە قوڕینەتاریکەکەدا لەگەڵ خوشکەکەم دەمانکردە دەمەقاڵێ لەسەر بووکەدارینەکانمان هەندێک جار بەیەکەوە وەدەردەنراین هەندێک جار بەتەنها، زۆر جارپەنامان دەبردە بەر قەبرسانەکەی پشتی ماڵەکەمان دەستە تەزیوە بچکۆلانەکانم بەکێڵەی قەبرەکاندا دادەهێنا خۆزگەم دەخواست گۆڕەکەی تۆ با بەڵکو بتوانی گوێ بیستی برسێتی وئازارەکانمان بیت، بەڵام مەخابن تۆ گۆڕیشت نەبوو.

دایکە گیان، دایە گەورە بۆی باس کردم بەدەستەکانت کراست بۆمان دەدووری و لەشار ملوانکەی کچانە و گوڵی جوانت بە کەزیەکامان دەکەی مەخابن ئێستە کەزیەکانمان ئاڵۆسکاوە پێڵاومان لەپێدانیەقاچەکانمان لەسەرمادا تەزیوە جلەکانمان دڕاو و پینەکراوە سەردەست و ڕومەتەکانمان قڵیشاوە سەرمابدویەتی خوێنی تیازاوە، نەفرەت لەو دین و کولتوورەی کە بەخوێنی ڕژاوی تۆ دەستنوێژی پاکی هەڵدەگرێ بەنەفرەت بن کەنەیان هێشت تێربم لەبەنی دایکایەتی.

کۆڵن

٢٤/١١/٢٠٢٤

شیرین کافی